

Кримінальний процес

УДК 343.162.2

Колінько Олена Олександрівна

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри права
Київський кооперативний інститут бізнесу і права*

Колинько Елена Александровна

*кандидат юридических наук, доцент кафедры права
Киевский кооперативный институт бизнеса и права*

Kolinko Olena

*PhD in Law, Associate Professor of Department of Law
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

Гнатюк Ростислав Олегович

*магістрант
Київського кооперативного інституту бізнесу і права*

Гнатюк Ростислав Олегович

*магистрант
Киевского кооперативного института бизнеса и права*

Hnatiuk Rostyslav

*Master Student of
Kyiv Cooperative Institute of Business and Law*

**ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ПРИЙНЯТТЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У
КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ
ОСОБЕННОСТИ МЕТОДИКИ ПРИНЯТИЯ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ
В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ
PECULIARITIES OF COURT DECISION-MAKING METHODS IN
CRIMINAL PROCEEDINGS**

Анотація. Стаття присвячена аналізу певних аспектів методики прийняття судових рішень під час розгляду кримінальних справ. В процесі дослідження було встановлено, що методика прийняття судових рішень у кримінальних провадженнях визначається багатьма чинниками, зокрема формою та видом судового рішення, його передбачуваними завданнями і змістом, умовами прийняття і реалізації та масштабом наслідків. В одних випадках, в методиці, на перший план, виступає вирішення проблем пов'язаних з прийняттям відповідних законодавчих приписів. В інших, виникає потреба в тлумаченні чинного закону і можливостей його застосування в конкретній судовій ситуації. У третіх випадках, ці питання можуть не породжувати труднощі, але виникатиме проблема реалізації судового рішення, забезпечення його регулятивної дії на поведінку певної людини або визначеного кола суб'єктів. Така методика пов'язана з аналізом розумових завдань, відображає особливості суспільних відносин, поведінки та пізнання. Крім того, за допомогою досліджуваної методики, відбувається вирішення відповідного розумового завдання, опрацювання науково обґрунтованої, достовірної і недостовірної, істинної і неправдивої інформації про об'єкт. В процесі дослідження, було встановлено, що найефективніше специфічні риси методики виявляються у ході їх розгляду стосовно окремих видів судових рішень. Таким чином, впровадження методики прийняття судових рішень у кримінальних справах можливе за наявності, або, шляхом створення в практичній діяльності певних передумов, до спектру яких треба віднести і підготовленість суду до цієї діяльності. Наведено її прикладне значення, характерні риси, зміст і методи, що застосовуються під час прийняття судових рішень у кримінальних справах.

Ключові слова: методика прийняття судових рішень, суддя, кримінальне провадження, судові рішення, суб'єкти, вольові процеси, інтелектуальні передумови.

Аннотация. В статье проводится анализ определенных аспектов методики принятия судебных решений при рассмотрении уголовных дел. В процессе исследований было установлено, что методика принятия судебных решений в уголовном процессе определяется многими факторами, в том числе формой и видом судебного решения, его предполагаемыми задачами и содержанием, условиями принятия и реализации. В одних случаях, в методике, на первый план выступает решения проблем, связанных с принятием соответствующих законодательных предписаний. В других, возникает потребность в толковании действующего закона и возможности его применения в конкретной судебной ситуации. В третьих случаях, эти вопросы могут не порождать трудности, но возникнет проблема реализации судебного решения, обеспечения его регулятивного воздействия на поведение определенного человека или определенного круга субъектов. С помощью исследуемой методики, происходит решение определенной задачи; обработка научно обоснованной, достоверной и недостоверной, истинной и ложной информации об объекте. Было установлено, что наибольшую эффективность специфические черты методики оказывают, в ходе их рассмотрения, в отношении отдельных видов судебных решений. Таким образом, внедрение методики принятия судебных решений по уголовным делам возможно при наличии, или, путем создания в практической деятельности определенных предпосылок, к спектру которых можно отнести подготовленность суда к этой деятельности. Приведены ее прикладное значение, характерные черты, содержание и методы, применяемые при принятии судебных решений по уголовным делам.

Ключевые слова: методика принятия судебных решений, судья, уголовный процесс, судебные решения, субъекты, волевые процессы, интеллектуальные предпосылки.

Summary. *The article is devoted to the analysis of certain aspects of the methodology of court decisions during the consideration of criminal cases. In the course of the research it was established that the methodology of court decision-making in criminal proceedings is determined by many factors, in particular the form and type of court decision, its intended tasks and content, conditions of adoption and implementation and scale of results. In some cases, in the methodology, the solution of the problems related to the adoption of the relevant legislative provisions comes to the fore. In others, there is a need for interpretation of the current law and the possibility of its application in a specific court situation. In the third cases, these issues may not cause difficulties, but there will be a problem of implementation of the court decision, ensuring its regulatory effect on the behavior of a particular person or a certain range of subjects. One way or another, the methodology is a way of organizing the cognitive and verification activities taken in their association. It is associated with the analysis of mental tasks, reflects the peculiarities of social relations, behavior, cognition. In addition, with the help of the method is the solution of the corresponding mental problem; processing of scientifically substantiated, reliable and unreliable, true and false information about the object on the basis of, and, with the purpose of rationalization of verification-subject activity, increase of truthfulness and reliability of its results. The best specific features of the methodology are revealed in the course of their consideration of relatively separate types of court decisions. Thus, the introduction of the method of making court decisions in criminal cases is possible if there are, or by creating in practice, certain preconditions, the range of which should include the readiness (readiness) of the court. In the following, its applied significance, characteristics, content and methods that are used during the adoption of court decisions in criminal cases are given.*

Key words: *methods of court decisions, judge, criminal proceedings, court decisions, subjects, volitional processes, intellectual preconditions.*

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, ефективно забезпечення діяльності системи судочинства, й особливо в частині здійснення кримінального провадження, є досить важливим елементом на шляху демократичних змін до яких прагне Україна. Одне з ключових місць займає робота по удосконаленню методики прийняття судових рішень у кримінальних провадженнях. Адже, дана методика є досить дієвим інструментом. Вона полегшує суддівську діяльність, підвищує надійність отриманих результатів, створює умови для передачі досвіду і навчання, дозволяє по різному відслідковувати і корегувати хід їх роботи тощо. Власне кажучи, ці властивості та переваги даної методики відображають соціальну цінність професіоналізації і порядку в роботі суддів.

Аналіз останніх досліджень й публікацій. Із часів незалежності, проблеми, щодо використання тих чи інших методик прийняття рішень суддями, все частіше висвітлюються у фахових юридичних виданнях та навчальній літературі такими дослідниками, як : Фазикош Г.В., Бахарєва Г.М., Стефанів Н.С., Ступницька Н.А., Плахотнюк К.Г., Семенюк В.М., Шаповалова О.А., Фролов М.О., Земляна В.В. та ін. На нашу думку, важливим для практики залишається питання визначення певних особливостей методики прийняття судових рішень у кримінальному провадженні.

Мета статті. Метою статті є комплексний аналіз методики прийняття суддею рішень у кримінальному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Взагалі, термін «методика» широко використовується в правовій і управлінській літературі для оптимізації різних процесів. Дану категорію доречно використовувати і для опису розумового процесу під час прийняття рішень різними суб'єктами. У структурі правового мислення зміст методики визначається рухом від факту до правової норми, а від останньої — до самого правового рішення.

Численні визначення поняття «методики» відображають специфіку сфери діяльності, в якій вони формуються, підходи авторів до проблеми, зміст і специфіку самої діяльності, стосовно якої вони розраховані [1, с. 204].

Суб'єктами, які здійснюють правосуддя на державному рівні, і можуть використовувати розглянуту нами методику у своїй діяльності є судді. Встановлення справедливості є надзвичайно складним завданням, тому до судді висуваються такі високі моральні вимоги, які не можна виміряти емпіричними показниками. Наприклад, чесність та порядність, наявність загостреного відчуття справедливості, здатності не осуджувати людину за скоєний проступок, співчуття і вміння допомогти їй виправитись, надмірна увага у вивченні обставин справи, здатність керуватися презумпцією невинуватості й трактувати сумніви на користь обвинуваченого [2, с. 176].

Методика прийняття судових рішень у кримінальних провадженнях визначається багатьма чинниками, зокрема, формою та видом судового рішення, його передбачуваними завданнями і змістом, умовами прийняття та реалізації, масштабом наслідків. У одних випадках, в методиці на перший план виступає вирішення проблем пов'язаних з прийняттям відповідних законодавчих приписів; у інших — з тлумаченням чинного закону і можливостями його застосування в конкретно взятій судовій ситуації; у третіх, ці питання можуть не породжувати труднощів, але, все одно, може виникати проблема реалізації судового рішення, забезпечення його регулятивної дії на поведінку певної людини або визначеного кола суб'єктів. Якнайкраще специфічні риси методики виявляються у ході їх розгляду стосовно окремих видів судових рішень [3, с. 138].

Так чи інакше, методика є способом організації пізнавальної і верифікаційної діяльності, узятої в їх об'єднанні. Вона пов'язана з аналізом розумових завдань, відображає особливості суспільних відносин, поведінки,

на пізнання. Крім того, за допомогою методики відбувається вирішення відповідного розумового завдання; опрацювання науково обґрунтованої, достовірної і недостовірної, істинної і неправдивої інформації про об'єкт на основі, і, з метою раціоналізації верифікаційно-предметної діяльності, підвищення істинності і достовірності її результатів [1, с. 137].

Таким чином, впровадження методики прийняття судових рішень у кримінальних справах можливе за наявності, або, шляхом створення в практичній діяльності певних передумов, до спектру яких треба віднести і готовність (підготовленість) суду (суддів) до цієї діяльності. Сюди відноситься їх інтелектуальна і вольова підготовленість, правова культура і професійна позиція.

Треба також зазначити, що, за цих умов, є потреба в таких об'єктивних передумовах, як: правовій основі прийняття судових рішень; захищеності особи (осіб), що приймає (приймають) рішення; їх інформаційній і ресурсній забезпеченості; системі управлінських показників і оцінок. Все вище зазначене і є особливими аспектами, які характерні суддям у кримінальному провадженні.

Роль вольової підготовленості суб'єкта прийняття рішення завжди досить яскраво і точно враховується юристами під час розробки методик ухвалення різних видів правових рішень. Проте, психологи надають їм особливе значення, оскільки на практиці значущість волі проявляється в абсолюті, навіть на рівні здорового глузду. А отже, проблема, в даному випадку, полягає в тому, щоб визначити регулятивне значення вольових передумов ухвалення соціально-правових рішень, їх дію на різних рівнях, в різних ситуаціях, стосовно різних рішень (у нашому випадку — судових) [1, с. 74].

Вольові процеси і стани впливають на прийняття судових рішень, оскільки, саме вони визначають: готовність суспільства і його представників до виявлення проблемних ситуацій реалізації закону і до

інтелектуальної розробки судових рішень, що ними приймаються; міру активності подолання виникаючих організаційно-управлінських, інших труднощів, пов'язаних з прийняттям судових рішень; стан конформності, тобто, згоди з думкою різних осіб і груп осіб, які можуть мати свій законний інтерес до певного рішення; інтенсивність і стійкість роботи стосовно прийняття судового рішення кримінального впровадження; орієнтацію на ті або інші мету і завдання та пріоритети діяльності, які можуть співпадати або не співпадати із офіційно чи неофіційно визначеними [5, с. 16].

Що ж до процесів оптимізації волі, її укріплення або, навпаки, послаблення її негативної спрямованості, то можна констатувати, що вони, як об'єкт пізнання досліджуються педагогікою, психологією, теорією і методикою управління. У той же час, науковці-правники на даний момент не можуть допомогти в контексті впливу на оптимізацію цих процесів, здійснюваних, з одного боку, вітчизняним законодавцем, з іншого — суб'єктом чи органом відповідного виду правозастосування.

Інтелектуальні ж передумови прийняття судових рішень включають професійну правосвідомість і професійні навички роботи, що проявляються на тлі певних інтелектуальних здібностей людини — судді [4, с. 113].

Якщо говорити про кримінальне провадження, то, вихідними є психологія і тактика судді, інших компетентних осіб, їх вольові й інтелектуальні якості, які полягають в умінні пізнати об'єктивні обставини, здатності переносити психічні навантаження, наполегливості, принциповості, силі волі, уважності, активності, стійкості, мужності, непідкупності, справедливості, впевненості, без яких належне виконання професійних завдань є неможливим [1, с. 76].

У прийнятті судових рішень, об'єктом аналізу є безпосередньо поведінкові, та, у відповідний спосіб документально зафіксовані, акти — дії людей. Цей аналіз, як правило, здійснюються від загального до часткового. В таких випадках доводиться долати складні ситуації, усувати перешкоди,

які виникають, та вимагають вольового напруження й активної розумової діяльності.

У зазначеному контексті, існує потреба в посиленні за допомогою наукових і управлінських засобів, моральних та інших стимулів, низки позитивних тенденцій, що намітилися в практиці прийняття відповідних судових рішень. До таких тенденцій (в їх найзагальнішому вигляді) можна віднести: посилення уваги до правового мислення, подальше розширення обсягу та компетенції його учасників, адекватності й ефективності процесу правового мислення, вдосконалення зовнішніх умов його функціонування (організаційних процедур, забезпеченості інформацією та ін.).

Дана методика є такою «допомогою» для відповідного вибору рішень, що являється і так доволі складним психологічним процесом, в якому логічні побудови часто є винятково зовнішнім відображенням глибинних, прихованих, не лише, від стороннього спостереження, але, й від самого суб'єкта, психічних явищ, що впливають на вибір ним тих або інших прийомів і методів прийняття рішень. Можна виокремити найпоширеніші із цих методів:

- метод моделювання; за якою модель — це уявлення (диференціювання у адекватний для різного сприйняття спосіб) об'єкта, як певної системи або навіть ідеї у відповідній формі, що вирізняється від пізнаваного явища, але відтворюючого окремі істотні властивості системи — оригіналу. В основі побудови тих або інших моделей лежить принцип часткової подібності (гомоморфізму). Загальновизнано, що створення моделі дозволяє приймати об'єктивні рішення в ситуаціях, занадто складних для звичної (спрощеної) причинно-наслідкової оцінки альтернатив. Для юриста такою моделлю, що становить професійний інтерес, може слугувати модель того чи іншого конфлікту (конфліктної ситуації) правового характеру, в який залучені різні суб'єкти правовідносин.

У процесі моделювання широко використовується метод програвання ролей з прогнозуванням дій конкуруючих сторін в умовах дії на них різних варіантів рішень (альтернатив), що приймаються [6, с. 46].

- метод “дерево рішень”; є схематичним уявленням процесу поетапного ухвалення рішення з подальшою оцінкою впливу його можливих результатів на подальші рішення. Цей метод широко застосовується, наприклад, коли планується складна процедура прийняття відповідного виду судового рішення, з поетапним, ієрархічно обумовленим пошуком відповідей на питання, що мають бути вирішені у відповідному виді судового рішення. Цей метод є складовою частиною методу прогнозування [7, с. 13].

- метод експертної оцінки; при використанні якого судді мають зважати на думки різних учасників провадження, з різним інтересом, завданнями, досвідом роботи тощо, і лише після цього приймати відповідне судове рішення. Цей метод має певну схожість з методом узагальнення незалежних характеристик, що використовується під час вивчення особи людини [8, с. 19].

На нашу думку, саме ці методи потрібно використовувати у комплексі через те, що вони є різними стратегіями при вирішенні різних справ. Але, якщо використовувати їх для вирішення однієї справи, то рішення судді не буде залежати від конкретно події або думки. Воно буде більш об’єктивним і ненав’язаним, що, в свою чергу, дасть найбільш справедливий ефект від такого правосуддя.

Ведучи мову про методику прийняття судових рішень не можна обійти увагою такий, вже частково згадуваний, аспект, як психологія цього процесу. Судовий розгляд, як стадія кримінального провадження йде за досудовим розслідуванням. У ході судового провадження суд повинен в повному обсязі проаналізувати версію досудового слідства, а також усі

можливі взаємозв'язки подій і обставин провадження. Крім того, суд може сконструювати й власну версію у справі.

Суддя у реалізації своїх повноважень, передусім, обумовлених прийняттям відповідних рішень, повинен мати певні психічні якості. Бути емоційно стійким і здатним до конструктивної діяльності в екстремальних умовах кримінального провадження. Не секрет, що саме в судовому засіданні відтворюються агресивність, злість і ненависть зацікавлених сторін. Судді, за таких умов, необхідно проявляти витримку, терпимість, а також здатність, у потрібний момент, скористатися своїми владними повноваженнями, якими його наділила держава. Уся діяльність суду має бути спрямована на встановлення істини у справі, ухвалення єдиного законного, обґрунтованого, вмотивованого і справедливого судового рішення, незалежно від його форми та виду [2, с. 163].

Під час ухвалення, постановлення групових рішень складом суду, що визначають остаточні результати розгляду (перегляду) кримінальної справи, роль професійно значущих психологічних чинників (в першу чергу інтелекту та мислення) судді, значно зростає. Оскільки колективне прийняття рішень складом суду становить особливий різновид спільної професійної групової діяльності, на членів такої, нехай й специфічної групи, на хід їх розумової діяльності впливають ті ж об'єктивно існуючі соціально-психологічні закономірності міжособової, групової взаємодії людей.

У цих випадках незалежність волевиявлення суддів, як одна із важливих умов здійснення правосуддя, з психологічної точки зору, не завжди може бути досяжною. Адже, кожна — будь то формальна (як в нашому випадку), або неформальна — група, функціонує під впливом об'єктивно існуючих соціально-психологічних закономірностей міжособистісної взаємодії, спілкування членів групи зі своїм визнаним (формальним або неформальним) лідером. І, будь-яка людина, що опинилася в групі, в психологічному аспекті не може бути повністю

вільною від впливу на хід її думок, на її судження групової думки, від навіювальної дії на неї групи та її лідера (у даному контексті — головуючого).

Безумовно, усе це впливає на процес пізнання істини, який завершується прийняттям відповідного колективного (групового) рішення. В свою чергу, стосовно судової діяльності, подібний конформізм у прийнятті групових рішень (тобто складом суду) зазвичай буває вищим, коли справа стосується складних питань, наприклад, визначення винуватості обвинуваченого, і набагато нижчим під час обговорення простіших питань, зокрема, заходів покарання [1, с. 147].

У цілому, викладене вище підтверджує, що, обравши професію судді, слід усвідомлювати не лише професійну відповідальність за правильне застосування норм матеріального й процесуального права, а й відповідальність за свій щоденний особистісний вибір, за стійкість своїх етичних переконань, від яких прямо залежить довіра до судової системи, як один із ключових факторів верховенства права.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, особливостями, які характерні суддям у кримінальному процесі є специфічність поведінки суддів, що обумовлена дотриманням, в своїй діяльності, кримінального процесуального законодавства.

Особливістю ж застосування методики прийняття судових рішень є те, що діяльність судді є складним, інтеграційним поведінковим актом в загальній системі цілеспрямованої свідомої діяльності. Таким чином, у методичному контексті специфічним є саме процес прийняття судових рішень, що розглядається, як складова частина процесуально-організаційної, інтелектуально психологічної діяльності судді (суду), пов'язаної з визначенням завдань (мети) кримінального провадження, з розробкою плану їх досягнення і вибором необхідних для цього засобів, яка

завершується ухваленням (постановленням) відповідного виду і форми судового рішення.

Література

1. Городовенко В. В. Проблеми становлення незалежної судової влади в Україні : монографія / К. : Фенікс, 2007. 224 с.
2. Меліхова Ю. А. Професійна культура судді // Пробл. законності. Х., 2008. Вип. 94. 181с.
3. Беца Н. О. Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві, 2016. 206 с.
4. Овчаренко О. Порухення етичних норм як підстава відповідальності судді // Теорія і практика правознавства : електр. наук. фах. вид. Нац. ун-ту «Юрид. акад. України імені Ярослава Мудрого». 2013. Вип. 2 (4). URL:http://nauka.juracademy.kharkov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=535&Itemid=220&lang=uk.
5. Пархоменко Н.М. Конформізм //Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2001. Т. 3. 337 с.
6. Глинский Б. А. Моделирование как метод научного исследования. М., 1965. 248 с.
7. Левітін А.В. Обмеження потужності алгоритмів: Дерева прийняття рішення // Алгоритми : введення в розробку й аналіз. М.: Вільямс, 2006. 417 с.
8. Грабовецький Б.Є. Методи експертних оцінок : теорія, методологія, напрямки використання : Монографія. Вінниця. 2010. 171 с.

References

1. Ghorodovenko V. V. Problemy stanovlennja nezalezhnoji cudovoji vlady v Ukrajinі : monoghrafija / K. : Fenіks, 2007. 224 с.

2. Melikhova Ju. A. Profecijna kuljtura cuddi // Probl. zakonnocti. Kh., 2008. Vyp. 94. 181c.
3. Beca N. O. Pocibnyk z napycannja cudovykh rishenj u cyviljnomu i kryminaljnomu cudochynctvi., 2016. 206 s.
4. Ovcharenko O. Porushennja etychnykh norm jak pidctava vidpovidaljnocti cuddi // Teorija i praktyka pravoznavctva : elektr. nauk. fakh. vyd. Nac. un-tu «Juryd. akad. Ukrajinny imeni Jaroclava Mudrogho». 2013. Vyp. 2 (4). URL:http://nauka.juracademy.kharkov.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=535&Itemid=220&lang=uk.
5. Parkhomenko N.M. Konformizm //Yuridichna entsiklopediya : [u 6 t.] / red. kol. Yu. C. Shemshuchenko (vidp. red.) [ta in.]. K. : Ukraïncka entsiklopediya im. M. P. Bazhana, 2001. T. 3. 337 s.
6. Ghlynckyj B. A. Modelyrovanye kak metod nauchnogho yccledovanyja. M., 1965. 248 s.
7. Levitin A.V. Obmezhennja potuzhnosti alghorytmiv: Dereva pryjnjattja rishennja // Alghorytmy : vvedennja v rozrobku j analiz. M.: Vyljjams, 2006. 417 s.
8. Ghrabovecjkij B.Je. Metody ekcpertnykh ocinok : teorija, metodologhija, naprjamky vykoryctannja : Monoghrafija. Vinnycja. 2010. 171 s.